

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

УДК: 1(092)(7)(043.3)

Кузнєцова Оксана Олегівна

**ЕТИЧНЕ ВЧЕННЯ ЛОУРЕНСА КОЛЬБЕРГА
В КОНТЕКСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ**

09.00.05 – історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філософських наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України, Кабінет Міністрів України

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент,
Кравченко Алла Григорівна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
доцент кафедри філософії.

Офіційні опоненти – доктор філософських наук, професор,
Савельєва Марина Юріївна,
Центр гуманітарної освіти НАН України,
професор кафедри філософії науки і
культурології;

кандидат філософських наук, доцент,
Павлов Валерій Лук'янович,
Національний університет харчових технологій,
доцент кафедри філософії.

Захист дисертації відбудеться «07» грудня 2010 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «3» листопада 2010 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б.К.Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Робота має не лише теоретичну, а й практичну спрямованість, не надто притаманну історико-філософським працям. Зрозуміло, її практична інтенція багато в чому обумовлюється предметом (етика як практична філософія) і контекстом (американська філософія). Вона задана також особистістю Л.Кольберга, зосередженого на актуально дієвих питаннях філософії (платонівська справедливість, моральне судження апріорі І.Канта), педагогіки, психології, теорії виховання. Але головну роль відіграє розпредмечування зібраних історією філософії результатів попередньої філософсько-практичної діяльності. Виконуючи функцію емпіричної бази теорії філософії, її історія споконвічно акумулює багатоманітні і відмінні до взаємосуперечливості продукти філософування. Історії байдуже коли і де спалахне дієвість (на латині актуальність) того чи іншого. Головне, щоб жоден не був втрачений, щоби був встановлений асиміляцією і збережений теоретично опрацьованою систематизацією кумулятивний зв'язок між попередніми, сьогоденними, майбутніми результатами розумової роботи філософів.

Наша увага, до здавалося б другорядного, але в Америці досить впливового філософа, явно еkleктичного спрямування, актуалізує обрану тему по кількох напрямках. По-перше, тема відкриває методологічну проблему коректного поєднання еkleктично офарбованої сукупності етичних, психологічних, педагогічних, філософських знань з європейським канонем хронології, логічності побудови і обґрунтування цілісності і несуперечливості історії філософії як науки. Філософія Лоуренса Кольберга втілює дещо інший канон. Звернення до нього у зв'язку з обраною темою є актуальним питанням. По-друге, специфічна організація змісту філософії Л.Кольберга актуалізує питання про особливу організацію знань світоглядом особистості, його певною прагматичною домінантою. Роботи американського філософа рельєфно втілюють оцю домінантну етичну спрямованість. Тому і цей вимір його практичної у кантівському смислі філософії робить її дослідження надзвичайно актуальним. По-третє, етико-центрованість філософських пошуків Л.Кольберга, етична домінанта зокрема, актуалізує уважне вивчення етико-праксеологічних проблем в його теоретичній спадщині. Американська філософія, яку представляє філософ, завжди була праксеологічно (прагматично) зорієнтованою. Цим і цікава вона для європейської дидактики, теорії виховання, поступу моральності. Тим більше, що Л.Кольберг пропонує досить змістовну концепцію морального розвитку особистості. Її дослідження є чи не найбільш актуальним аспектом обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний з темою дослідження кафедри філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України «Дослідження соціально-етичної захищеності сільської молоді: стан, тенденції та перспективи». Номер державної реєстрації 00493706№0108U1972. (Шифр: 110/274-пр).

Метою роботи є аналіз змісту етичної проблематики у філософії Л.Кольберга, визначення його місця в історії американської філософської думки.

Досягнення даної мети передбачає вирішення наступних **основних завдань дослідження**:

- з'ясувати методологічні та джерелознавчі засади історико-філософського обґрунтування і дослідження етичних поглядів Л.Кольберга;
- дослідити соціально-історичні умови формування світогляду та філософсько-етичної концепції Л.Кольберга;
- експлікувати, осмислити і висвітлити латентні загально-філософські та етико-моральні проблеми, приховані в його спадщині й такі, що не дістали належного вивчення;
- здійснити теоретичний аналіз категорії «справедливість» як принцип у філософії морального розвитку Л.Кольберга;
- проаналізувати взаємодії філософії вченого з її контекстом, дослідити зокрема критичні оцінки американських фахівців щодо етичної теорії Л.Кольберга про моральний розвиток людини;
- визначити місце наукового дискурсу дослідника в американській філософії, педагогіки, психології.

Об'єктом дослідження є філософська спадщина американського філософа, психолога, педагога, мораліста Лоренса Кольберга.

Предмет дослідження – етична проблематика текстів вченого в контексті американської філософської думки ХХ століття.

Теоретико-методологічні основи роботи. Теоретичною і джерельною основою дослідження є авторські переклади американських, англійських та німецьких видань – англійські праці Л.Кольберга, його послідовників та критиків – Д.Бойд, К.Гіліган, Н.Ноддінгс, К.Павера, Е.Хігінс та інших. Широке коло джерел вперше в Україні залучається до наукового обігу.

Дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах історизму, об'єктивності та системності, пристосованих до унікального предмета дослідження і втілених у низці використаних спеціальних філософських методів: історичного, компаративного, лінгвістичного, герменевтичного та структурно-генетичного підходів, структурно-функціонального аналізу та комплексу формально-логічного, системного, діалектичного, інструментально-функціонального та інших засобів.

Цінні методологічні ідеї та установки, що сприяють розкриттю обраної теми, представлені в історико-філософських працях відомих дослідників: Г.Аляєва, Є.Андроса, В.Андрущенко, Т.Андрущенко, Є.Бистрицького, В.Бондаренка, Г.Волинка, Л.Губерського, А.Конверського, П.Кравченка, В.Малахова, Н.Мозгової, В.Панченка, Є.Причепія, Т.Розової, М.Савельєвої, Л.Ситниченко, А.Толстоухова, О.Хоми, Л.Чекаля, В.Ярошовця та інших.

Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні першого в українській філософії систематичного дослідження етико-філософської концепції Л.Кольберга, виявленні її витоків і внеску в американську філософську думку.

Вперше здійснено огляд та переклад основних творів Л.Кольберга за темою дисертації, відібрано та пристосовано до особливостей досліджуваного предмета групу методів, сприяючих процесу дослідження і встановленню кумулятивних зв'язків його результатів із світовою історією філософії;

- обґрунтовано, що теоретична позиція Л.Кольберга є доволі еkleктичною. Її головні елементи – педагогічні, психологічні, морально-етичні, антропологічні – об'єднуються не в якомусь кінцевому(остаточному) наборі принципів, як це прийнято в європейській науці, а переважно в особистісному світогляді;

- доведено, що світогляд вченого формувався під впливом прагматично офарбованих факторів, дотичних до виконання особою суто прикладних задач (застосовувати здоровий глузд та ідеал справедливості, керуватись здатністю морального судження, демонструвати у вчинках відданість демократії тощо). Саме це зумовило його увагу до виховних, дидактичних, етичних питань. Історія філософії виступає для вченого переважно як джерело і ґрунт його власних інтенцій;

- на основі попереднього запропоновано висновок, що етична концепція Л.Кольберга займає провідне місце в його світогляді і тяжіє до американського неопозитивізму (завдяки відмові від питань самості і субактивності), а також до прагматизму (завдяки його меліоризму в етиці);

- доведено, що на відміну від більшості представників прагматичної філософії ХХ століття, котрі орієнтувались переважно на ідейний доробок Ч.Пірса та У.Джемса, Л.Кольберг тяжіє до духовної спадщини І.Канта – його сциєнтистської методології критики існуючих моральних (себто практичних) суджень. На думку вченого, всі вони грішать занадто всезагальністю типу категоричного імперативу. Розкрито підстави запропонованої вченим теорії морального розвитку особистості через розвиток морального судження, але не за межово генералізованого, а пристосованого для «тут і тепер» Такий підхід зближає Л.Кольберга та І.Канта і частково виправляє еkleктизм американської філософії ХХ століття;

Суттєво *уточнено* засадничі уявлення про два прошарки етичної концепції американського вченого: у першому дисертантом висвітлено уявлення про теорію розвитку моральних суджень Жана Піаже, у другому поглиблено розхожі репрезентації ідей Джона Д'юї про виховання та формування «справедливої спільноти». Це дозволило чи не вперше розглянути вчення Л.Кольберга в контексті еволюційної епістемології.

Завдяки цьому, *дістала подальший розвиток* систематизація основних ідей Л.Кольберга щодо динамічного розвитку моральності людини, еволюції її етичних суджень і пріоритетів справедливості та демократії, а також їх концептуальне представлення.

- у якості основного поняття реконструйованої в дисертації концепції покладені висунуті Л.Кольбергом мета морального виховання і «повага до особистості», що сприяє взаємодії «я» з іншими індивідуальностями, оскільки моральне виховання виконує в соціальній практиці (нарівні з іншими) інструментальну функцію.

Теоретичне і практичне значення дослідження обумовлене вперше представленою в Україні концептуальною картиною ідей Л.Кольберга. Теоретичні напрацювання по темі можуть слугувати солідною базою подальших наукових досліджень. Практична цінність ідей Л.Кольберга репрезентована можливістю їх застосування у практиці викладацької роботи. Їх цілком можна використати при підготовці курсів і спецкурсів з дисциплін «Історія філософії», «Соціальна філософія», «Філософія освіти» а головне – «Етика». Вони також додадуть змістовний матеріал для поглибленого розуміння історії американської філософії.

Апробація результатів дослідження. Принципові ідеї, теоретичні положення дисертаційного дослідження було викладено під час виступів на засіданнях кафедр філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України та Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, а також на наступних конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні педагогічні технології та освітні системи XXI століття» (Кіровоград, 2009); регіональна науково-практична конференція «Філософія в сучасному світі» (Донецьк, 2010), міжнародна науково-практична конференція «Формування національно-культурних традицій молоді в умовах євроінтеграції та глобалізації» (Запоріжжя, 2010), XI міжнародна науково-практична конференція «Освіта і доля нації: перспективи та орієнтири розвитку українського суспільства» (Харків, 2010), міжнародна науково-практична конференція «Україна: шляхи формування державно-національної цілісності суспільства та утвердження духовної основи української цивілізації» (Ужгород, 2010).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 5 наукових публікаціях, серед яких 3 статті у фахових періодичних виданнях, затверджених ВАК України, 1 стаття, що вийшла у не фаховому виданні, 1 тези доповіді на конференції з філософських наук.

Структура і обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають 5 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Обрана послідовність подання матеріалу зумовлена внутрішньою логікою концепції дисертації. Загальний обсяг роботи становить 180 сторінок, з них 161 сторінка основного тексту. Список використаних джерел включає 187 найменування (з них 41 – іноземними мовами) і налічує 19 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, здійснено огляд стану і напрямів її розробки, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наукову новизну роботи, практичну цінність отриманих результатів, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ “ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ” присвячено відбору і пристосуванню щодо специфіки предмета дослідження необхідної сукупності методологічних

підходів і прийомів. Дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах історизму, об'єктивності та системності, пристосованих автором до унікального предмета дослідження і втілених у низці використаних методів:

- історичного – для дослідження умов виникнення та формування прагматичної філософії як явища у світовій філософській думці, для визначення соціально-історичних умов формування світогляду Л.Кольберга;

- компаративного – для порівняння концепцій розвитку особистості, окремих понять та категорій в роботах античних вчених, німецьких класиків, американських прагматиків, а також використаних ними методів, передумов та культурних контекстів для обґрунтування їх впливу на концепцію Л.Кольберга;

- лінгвістичного та герменевтичного підходів (в етиці) – для виявлення автентичного смислу текстів, термінів та понять, для дослідження можливостей обґрунтування головних змістовних вимірів етичної концепції Л.Кольберга, зокрема, моральних суджень;

- структурно-генетичного підходу, що застосовується в когнітивній психології для аналізу рівнів індивідуального розвитку морального судження та моральної поведінки особистості;

- структурно-функціонального аналізу – для дослідження соціальної системи – «справедливої спілки», запропонованої Л.Кольбергом, для розмежування категорій структурних (система цінностей, соціальні норми, типи спільнот, ролі їх учасників) та функціональних (самозбереження, інтеграція, досягнення мети, адаптація); моральних суджень, які мають особливе смислове значення;

- комплексу формально-логічного, системного, діалектичного, інструментально-функціонального та інших підходів – для визначення історично зумовлених тенденцій розвитку філософської теорії Л.Кольберга, для розгляду природи і специфіки наукового доробку вченого з точки зору історії філософії, через залучення здобутків різних дисциплінарних досліджень (етики, педагогіки, психології та інших), для теоретичних та методологічних узагальнень, визначення соціально-філософського контексту когнітивної концепції морального розвитку особистості та методики еволюційного морального виховання.

Суттєво уточнено розповсюджене у природознавстві положення про необхідність дослідницької роботи щодо ефективного застосування існуючих не одне століття методів. Як показано в дисертації, суспільні науки вимагають значної копійки роботи. Інакше всі їх результати будуть не творчими новаціями, а лише репродукуванням існуючих.

Віднайдено і перекладено низку творів, що відносяться до основоположних текстів та джерелознавчих засад філософсько-етичних поглядів Лоуренса Кольберга. Першою у 1958 році вчений опублікував роботу «Розвиток морального мислення і проблема вибору у віці від 10 до 16 років», яка якісно відрізнялась від теорії біхевіоризму (що акцентувала увагу виключно на поведінці людини) і презентувала його власну концепцію морального розвитку особистості (що зосереджувала увагу на розумовому (моральному) судженні, а не на поведінці). Саме ця праця започаткувала формування нової

теорії в сфері психології та філософії в західній науці, яка досягла своєї популярності в 60-70-х рр. минулого століття та продовжує надихати дослідників – як адептів, так і критиків. Вона стала своєрідним каталізатором в науковому світі. Кожна публікація вченого проходила апробацію на наукових конференціях і сприяла диспутам. Сам Л.Кольберг свою теорію морального розвитку особистості вважав динамічною та еволюційною.

Творчу спадщину вченого умовно можна поділити на два періоди, кожен з яких був обумовлений економічними, соціальними, історичними та науковими чинниками. Відповідно до цього, твори дослідника також можна поділити на дві групи. До першої належать праці, що розкривають зміст і сутність моральних стадій та моральних суджень: «Моральні стадії: когнітивний підхід», «Стадії морального розвитку як основа моральної освіти (виховання)», «Виховання справедливості: сучасне переосмислення поглядів Платона [Сократа]», «Від того, що є – до того, що має бути: як уникнути софізмів у вченні про моральний розвиток» та інші. Вважаючи основою етичної поведінки людини її моральні судження, Л.Кольберг визначив шість ймовірних стадій морального розвитку особистості.

Другий період творчості через ідею «справедливої спільноти» (її сходження до моральних основ крізь призму відповідальності та свободи) знайшов своє відображення в роботах Л.Кольберга: «Роль справедливої спільноти в теорії і практиці моральної освіти та виховання»; публікаціях в співавторстві – «Звичка повсякденного життя: формування особистості в школах демократичного суспільства». Відмежовуючись від утопічних соціальних вчень, дослідник відійшов від розуміння спільноти як певного культурного чи соціально-політичного тіла і розглядав її в комунікативному контексті, тобто як ідеальну комунікативну спільноту.

Більшість праць Л.Кольберга були об'єднані в тритомне видання, що побачило світ у 1981 році. За свідченням самого вченого, кожен том є самостійним, але потік висловлених ідей та доказів потребує логічного порядку прочитання, поєднуючи в єдине ціле філософію, психологію та практику освіти. Всі три томи мають спільну мету і призначені для єдиної аудиторії. Перший том – праці вченого та його учнів з філософської тематики «Філософія морального розвитку. Моральні стадії та ідея справедливості» – адресує читачам питання Сократа: що є чеснота, кого можна вважати добродісною людиною, що є школа чеснот, що є суспільство, яке виховує добродісних громадян? Другий том присвячено питанням психології та морального розвитку «Психологія морального розвитку. Природа та обумовленість моральних стадій», третій том – «Освіта та моральний розвиток. Моральні стадії та практика» – це практичні настанови щодо наукової концепції та їх впровадження в сфері життя, виховання та освіти.

На формування світоглядної та філософської позиції Л.Кольберга вплинули твори Платона і Арістотеля, моральна філософія І.Канта, ідеї екзистенціалістів – М.Гайдеггера, А.Камю, Ж.-П.Сартра, Е.Фрома та інших. Орієнтирами в науковій діяльності вченого були ідеї прагматиків – У.Джемса, Д.Д'юї, Ч.Пірса, Р.Рорті та інших, адже етика прагматизму найяскравіший

вираз людської сутності вбачає в дії, а цінність чи відсутність цінності пізнання ставить у залежність від того, чи служить воно дії, життєвій практиці. Також філософування Л.Кольберга містить в собі засади неопозитивістської філософії, сформульовані Л.Вітгенштайном, Р.Карнапом, Б.Расселом та іншими.

Дослідженню рецепції американської філософії в європейській традиції та наслідків зворотного зв'язку сприяли плідні ідеї О.Больнова, Ю.Габермаса, Г.-Г.Гадамера. Зрозуміти американську філософську думку допомогли роботи, що висвітлюють її генетичні і функціональні зв'язки із західноєвропейською традицією – праці А.Єрмоленка, Ю.Замошкіна, І.Радіонової, К.Райди, Н.Юліної, де простежуються основні тенденції розвитку американської філософської думки, визначаються особливості її парадигми.

В межах даного дисертаційного дослідження виникла потреба відзначити внесок теоретиків у справу дослідження суспільства, гармонійно розвиненої особистості, соціальної справедливості/несправедливості, рівності/нерівності, відповідальності тощо. Йдеться перш за все про Б.Барі, Д.Бела, Е.Дюркгайма, Г.Йонаса, Д.Лока, Дж. Міла, Ф.Ніцше, А.Печчеї, Д.Ролза та інших.

Вагомим джерельним ґрунтом нашої праці стали філософсько-педагогічної тексти У.Бронфенбреннера, Дж.Д'юї, Н.Кутової-Ері, М.Мід, Ж.Піаже, П.Уайт, А.Харта та інших.

Методології дослідження змісту вищеназваних та інших праць Л.Кольберга, зокрема його філософських поглядів, сприяє загальний рівень опрацювання історико-філософської, соціальної та моральної проблематики в працях українських науковців В.Андрущенко, Т.Андрущенко, А.Бичко, І.Бичка, І.Бойченка, В.Горського, Л.Губерського, В.Євдокімова, В.Кременя, С.Кримського, П.Кравченка, М.Култаєвої, В.Лутая, В.Ляха, В.Малахова, М.Мамардашвілі, М.Михальченка, Н.Мозгової, І.Огородника, В.Павлова, В.Пазенка, В.Панченка, М.Поповича, І.Радіонової, Т.Розової, М.Савельєвої, Л.Ситниченко, В.Табачковського, Л.Чекаля, В.Шинкарука, В.Ярошовця та інших.

Другий розділ “СПЕЦИФІКА УМОВ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДУ Л.КОЛЬБЕРГА ТА ЙОГО ЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ” складається з двох підрозділів, в яких проаналізовано історичні основи становлення його світогляду як осередку синтезу різногалузевих знань у відносно цілісну етичну теорію. В процесі аналізу досліджуваної проблеми акцентовано увагу на головних формуючих світогляд обставинах життя і діяльності Л.Кольберга в контексті висвітлення соціально-економічних подій в житті Америки 20-90-х років ХХ століття; визначено рівень впливу ідей мислителів, філософів-моралістів різних епох на формування світогляду вченого і створення та обґрунтування ним власної наукової концепції.

У першому підрозділі “**Еклектизм витоків концепції вченого**” окрім розв'язання суто теоретичних завдань, пов'язаних з метою, визначено основні періоди життя і діяльності Л.Кольберга, які є невідомими для широкого українського наукового загалу, в контексті розгляду соціально-економічної ситуації американського суспільства минулого століття. В своїх дослідженнях Л.Кольберг поєднав аспекти філософії, психології, педагогіки, етики.

Орієнтиром його наукових пошуків було гасло: устрій/суспільство, що позбавлені моралі і добра, не мають майбутнього. Американський вчений має за мету охопити своєю теорією максимально широке коло предметів, значимих для суспільства США. При цьому предмети його зацікавленості поєднуються досить умовно. Тому його позицію позначають грецьким «еклектикос» - суміш несумісного. Така позиція була потрібною для виконання практично орієнтованих завдань.

Дослідницька позиція Л.Кольберга тяжіє до прагматизму – враховуючи вплив економічних, соціальних, політичних та інших чинників на формування світогляду людини, і, відповідно, на розвиток її моральних суджень, дослідник визначив, що, по-перше, цінність будь-якого твердження визначається його практичними наслідками, а не гіпотетичною відповідністю його змісту реальності; по-друге, процес морального розвитку пов'язаний з поняттям справедливості, і такий розвиток відбувається протягом усього життя індивіда.

Експериментально-теоретичну діяльність вченого умовно можна поділити на два прошарки або напрями: розширення теорії розвитку моральних суджень Жана Піаже та впровадження ідей Джона Д'юї про виховання та формування «справедливої спільноти» в практику. Ці напрями відіграли роль орієнтирів в дисертаційному дослідженні.

У другому підрозділі “**Філософський та психолого-педагогічний базис творчості Л.Кольберга**” увагу зосереджено на філософських, психологічних та педагогічних уподобаннях вченого. Спираючись на модель Арістотеля щодо виховання характеру людини (в результаті якого індивіди могли б критично аналізувати суспільні події), дослідження М.Мея та Х.Хартшорна, які проводилися у 1928-1930 роках минулого століття, а також на інші праці у цій сфері (включаючи його власні) у своїй ранній публікації Л.Кольберг висловив такі думки. По-перше, чесноти та недоліки не є рисами характеру, а лише зразками, за допомогою яких люди вихваляють чи обвинувачують інших. По-друге, чесноти можуть вступати у конфлікт і, таким чином, залежать від принципу справедливості, що впорядковує їх та знаходить їм застосування у конкретних ситуаціях. По-третє, визначення чеснот як загальних цінностей суспільства призводить до втрати критичної площини морального судження. По-четверте, залучення чеснот у будь-яку конкретну схему виявляється випадковим та відносним. Замість ідентифікації чеснот Л.Кольберг визначив рівні та стадії морального розвитку, які враховують спосіб, у який індивіди впорядковують чесноти, правила і норми в ухваленні зваженого морального рішення – доконвенціональний (передумовний або доморальний), конвенціональний (умовний), постконвенціональний (автономний) рівні.

Вважаємо доречною в цьому контексті подати класифікацію, підставою для якої обрано рівень зрілості-незрілості висловлювань опитуваних з моральної тематики або соціальний досвід людини. Перший рівень назвемо **дитячим**, оскільки його характеристика відповідає віку і соціальному досвіду дитини, другий – **традиційним**, оскільки він зустрічається найчастіше в будь-якому суспільстві і притаманний людині, що має певний (найчастіше стереотипний) соціальний досвід. Нарешті, третій рівень є **зрілим**, що свідчить

про відношення до нього особистостей, які досягли певних духовних (і зрозуміло, моральних) чеснот і мають значний соціальний досвід. Дослідження стадій морального судження у широкому різноманітті моральних дилем доводить існування емпіричної основи для формування характеру як внутрішньо організованої моделі морального вчинку.

Л.Кольберг – один з тих, хто продовжував розробку теорії виховання, спрямовану на розвиток пізнавально-ціннісної орієнтації особистості (*cognitive-developmental value education*). Цей підхід базується на припущенні, що моральне виховання стимулює природний процес розвитку моральних суджень від однієї стадії до іншої аж до досягнення в перспективі моральної зрілості особистості. У контексті соціальних практик Л.Кольберг надає вихованню інструментальну функцію, оскільки виховання має, по-перше, сприяти моральному розвитку (будувати онтологічну картину, де самі інтенції виховання постають у вигляді онтологізованих моральних цінностей), по-друге, запобігати негативним явищам, суперечностям та перешкодам на шляху самоздійснення моральної свідомості.

Перебуваючи під впливом ідей Д.Д'юї і Ж.Піаже, Л.Кольберг стверджував, що моральне виховання стимулює природний розвиток власних моральних суджень і здібностей людини, що допоможе їй надалі використовувати ці судження, контролюючи власну поведінку. Показником розвитку є поступове усвідомлення мотивації морального судження, розширення його змісту та відкриття соціальної перспективи. Ідею про те, що філософія виховання розглядає виховання як постійне зростання людини, він протиставляє рольовій теорії, яка передбачає підкорення поведінки особистості нормам, внесеним у свідомість індивіда за допомогою механізму інтеріоризації (залучення до внутрішньої структури свідомості).

Наслідуючи І.Канта, Л.Кольберг акцентує увагу на потенціалі онтологічно-метафізичної етики, де свобода сприймається ним як *інша* реальність у порівнянні зі світом природи і як здатність людини обирати. Йдеться про чутливість дослідника щодо специфіки моралі – вияв в ній тих суттєвих аспектів, що вирізняють моральність від інших соціальних детермінант людської діяльності та свідомості. Моральна проблематика свободи починається там, де йдеться про вибір особистістю тих або інших намірів, цінностей, цілей, варіантів поведінки, тобто усіх тих проявів людської волі, відносно яких виникає питання про свободу/несвободу їхньої реалізації.

Третій розділ – “ЕТИКО-МОРАЛЬНЕ ВЧЕННЯ Л.КОЛЬБЕРГА В КОНТЕКСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ” – це детальний розгляд етапів побудов (діяльності) вченого (дослідження розвитку морального судження та практичне впровадження в освітянські процеси («справедливі спільноти» Кольберга) принципів демократії), аналіз однієї з головних категорій філософського дискурсу вченого – «справедливість» та критичні зауваження, що їх отримав Кольберг після оприлюднення своєї позиції.

Відповідно до архітекτονіки дисертаційного дослідження, у **першому підрозділі “Моральні судження як основа теоретичної концепції**

Л.Кольберга”, дослідницька увага зосереджена на інтерпретації етичних понять, суджень та умовиводів. Наслідуючи Арістотеля та І.Канта, Ж.Піаже й Д.Д’юї, Л.Кольберг досліджує логічні конструкції, що засвідчували специфіку сучасного йому соціального буття. В практичній роботі Кольберг використовував метод інтерв’ю або вирішення дилем – необхідність вибору з двох (зазвичай небажаних) можливостей. Дилема повинна відповідати таким вимогам: 1) мати відношення до реального життя дитини/людини; 2) бути за можливістю простою для розуміння; 3) бути незакінченою; 4) включати два або більше питань, наповнених моральним змістом; 5) пропонувати на вибір варіанти відповідей, акцентувати увагу на головному питанні: «Як повинен поводитися головний герой?». Перевіряючи реакцію випробуваного на дилему, дослідник визначав рівень його морального розвитку.

Рівень перший (доконвенціональний, преконвенціональний або дитячий) найчастіше притаманний дітям, хоча дорослі також можуть перебувати на цьому етапі розвитку морального судження. Особи, що перебувають на дитячому рівні, визначають моральність вчинку за його прямими наслідками. Для них (зважаючи на вік і соціальний досвід) моральні правила і вимоги суспільства визначаються зовнішніми обставинами, точка зору інших людей не береться до уваги. Дитячий рівень складається з двох стадій морального розвитку і повністю ґрунтується на егоцентричній поведінці. *Перша стадія* (орієнтація на слухняність і можливість покарання) характеризується пануванням гетерономної моралі, яка вбачає причини моральності поза її межами та поза межами волі суб’єкта. Судження виносяться залежно від тієї винагороди або покарання, що може викликати даний вчинок

Друга стадія (орієнтація на задоволення власних інтересів) – це перехід від стану неусвідомленого егоцентризму до індивідуалізму, що ґрунтується на позиції: «А що мені з цього буде?», «Що це мені дасть?».

Рівень другий (конвенціональний або традиційний) є переходом до конвенціональної моралі. На цьому рівні перебувають особи, які визначають моральність вчинків відповідно до суспільних поглядів та очікувань. На цьому рівні морального розвитку людина дотримується умовної ролі, орієнтуючись на принципи інших людей. Традиційний рівень має третю та четверту стадії морального розвитку. *Третя стадія* (міжособистісна єдність і гармонія як соціальні норми) описується Л.Кольбергом як формування у соціальній поведінці свідомої конформістської орієнтації.

Четверта стадія (орієнтація на авторитет та підтримка соціального устрою – закони і норми моралі) характеризується усвідомленням соціальної системи та пробудженням сумління. Важливим є дотримання законів, авторитетних рішень та соціальних норм, оскільки це є основою функціонування суспільства. Судження виносяться відповідно до встановленого порядку, поваги до влади й запропонованих нею законів. Індивід визнає необхідність обов’язків, права, соціальних інституцій для функціонування системи.

Рівень третій (постконвенціональний або зрілий) відомий також як рівень етичних принципів. На цьому рівні перебувають індивіди, що вже

диференціювали своє «Я» щодо моральних вимог і осмислено визначили власні моральні цінності як усвідомлений самостійний особистий вибір. Особисте буття стає пріоритетним. Внаслідок переваги індивідуального над суспільним, поведінка зрілого рівня, особливо шостої стадії, деколи помилково вважається поведінкою дитячого рівня. Це найвищий рівень розвитку моральної свідомості. Щира моральність, за Кольбергом, досягається індивідами, які мають якості, необхідні для розгортання суто творчих, а не тільки адаптаційних властивостей моральної свідомості, лише на цьому рівні розвитку. *П'ята стадія* (орієнтація на соціальний контракт) – це усвідомлення необхідності суспільної угоди, соціальної користі, а також визнання прав та свобод особистості. Мораль перебуває на рівні правової свідомості й виступає законною інстанцією позитивного права. *Шоста стадія* моральної свідомості – це «орієнтація на універсальний етичний принцип», де з позицій моралі розглядаються соціальні перспективи. Це зрілий рівень морального судження, найкраща з можливих інтерпретацій справедливості, що проявляється в повазі до особистості. Поняття «повага до особистості», «повага до гідності людської особи як індивідуальності» є нормативною основою теорії морального розвитку та моральної зрілості.

В текстах вченого нами віднайдений доволі показовий факт, який, впевнені, ще не раз буде аналізуватись. Хоча Л.Кольберг наполягав на існуванні шостої стадії морального розвитку, він так і не знайшов осіб, котрі б дотримувалися принципів цієї стадії. Це саме той тип поведінки, який філософи прагнули наслідувати, розвиваючи свої теорії моральності. Вчений уявляв людський прогрес саме таким, що наближається до найвищої стадії моральної думки. Найбільш ймовірно суспільство містило б, з його погляду, індивідуумів, які не лише розуміють потребу в соціальному устрої (стадія 4), але й можуть брати до уваги погляди на універсальні принципи, такі як правосуддя і свобода (стадія 6).

Доведено, що рівень морального судження за своєю суттю є культуротворчим. Його характеризують синтетична апперцепція, рефлексія і розуміння, зваженість суджень, відповідальне передбачення віддалених наслідків, здатність до творчого співробітництва з метою створення та реалізації ціннісних імперативів існування. Людина постає творцем власної моральної філософії, власним світоглядом об'єднуючи в єдине ціле досвід і судження протягом свого життєвого шляху. Саме тому становлення морального судження, виявлення його природи в контексті онтогенезу і механізмів реалізації особистісного морального судження в моральній практиці є актуальним питанням історії філософії

У психологічному аспекті для увімкнення механізму «моральне судження-моральна мужність-моральна дія» потрібна готовність емоційно-вольової сфери. Тому перед суспільством постає проблема виховання волі як у теорії, так і на практиці, оскільки етико-аналітичні навички не забезпечують автоматичного посилення відповідальності, особливо в ситуації світоглядного та політичного плюралізму. Найбільш чітко вольовий характер дії чи вчинку проявляється у тих випадках, коли людині для досягнення мети доводиться

долати зовнішні та внутрішні перепони. Сила волі певною мірою детермінована генетично як здатність сильно бажати, але вміння та здібності ухвалювати правильні рішення та виконувати їх, доводити розпочату справу до закінчення є результатом досвіду, знань, виховання та самовиховання.

Другий підрозділ “Історико-філософський вимір категорії «справедливість» в науковому дискурсі дослідника” присвячено аналізу іншого найважливішого принципу філософії морального розвитку Л.Кольберга – принципу «справедливості».

Показано, що справедливість як характер соціальних стосунків, принцип їх упорядкованості за законом або у відповідності до уявлення про добро/зло, для Л.Кольберга має насамперед соціально-філософський вимір, відображений в ідеалі справедливої спільноти (англ. – *just community*).

Вперше з належною визначеністю наголошено, що основою теорії «справедливої спільноти» були ідеї Е.Дюркгайма (1858-1917) про роль групи та колективу ровесників у створенні морального клімату в школі. Він визначає три основні моральні характеристики або «елементи моралі»: дисципліну, альтруїзм та незалежність думки. Його «експериментальний метод» педагогіки засновується на вихованні індивідуальної ініціативи і заповзятливості). Одночасно вони служать опікою оточуючих людей та мотивами активної участі в їх справах. Результати окремих досліджень Кольберга вписуються в теорію американського прагматизму, який практично корисним вважає лише те, що задовольняє суб’єктивні інтереси індивіда. Дотримуючись меліоризму в етиці, тобто точки зору про поступове поліпшення існуючих порядків та власної ситуації через активну діяльність людини, Л.Кольберг зі своїми однодумцями закликали до активної праці.

Завдяки своїй «нетрадиційній» еkleктичності та тяжінню до європейських канонів створена Кольбергом теорія морального розвитку людини практично одразу після свого обговорення в наукових колах потрапила під критичний аналіз з боку педагогів, соціальних психологів та філософів, про що йдеться у **третьому підрозділі “Американський філософський контекст існування теорії Л.Кольберга щодо морального розвитку особистості”**. По-перше, не кожен захоплювався його концепцією посттрадиційної моралі. Р.Хоган, наприклад, звертав увагу на те, що небезпекою для людей є ставлення до їх власних принципів вище за суспільство і закон. По-друге, деякі дослідники вважали, що стадії Кольберга є хибними з точки зору культури. Наприклад, Дж.Сімпсон стверджував, що Кольберг розвинув модель стадій, яка базується на західній філософській традиції і далі застосував цю модель до незахідних культур, без урахування ступеня різноманітності їх моральних світоглядів. По-третє, виникало запитання щодо того, чи віддають належне стадії розвитку моралі у багатьох традиційних *сільських* культурах. Дослідники вважають, що сільські мешканці зупиняються на третій стадії, але, мабуть, продовжують розвивати моральні принципи у напрямках, які стадії Кольберга охопити не в змозі. По-четверте, «лише суспільний» підхід спровокував питання серед декількох колег Кольберга. Зокрема, Реймер та ін. цікавилися, чи не практикує

Кольберг, явно заохочуючи студентів розглядати себе як суспільство, форму ідеологічної обробки.

Опрацювавши потужний масив критичної інформації, що була висловлена на адресу дослідника, ми всі зауваження умовно розділили на три групи. Перша – це критика гендерних аспектів його теорії. Друга – культурних. Третя – власне філософських.

Головним критиком теорії Кольберга з точки зору її *гендерного підходу* була К.Гіліган – колишня учениця Лоуренса Кольберга. Вона стверджувала, що стадії морального розвитку були розроблені на основі упередженої інформації, оскільки не враховувались, крім поняття справедливості, такі значимі поняття, як турбота, чуйність та відносини

Теорію Кольберга критикували також за те, що в ній зберігалися *культурні упередження*. Д. Берзофф і В. Міллер порівняли реакції респондентів з Індії й США на завдання дати моральну оцінку. Гіркою моральною провиною вважали ситуацію, в якій людина не допомагала іншій, індійські піддослідні (і діти й дорослі) порівняно з американськими. Причому незалежно від того, загрожувала ця ситуація життю людини, яка потребувала допомоги, чи родичу випробуваного. Названі дослідники інтерпретували культурні розходження щодо цінностей кооперації й справедливості й припустили, що індусів навчають соціальної відповідальності в більш широкому сенсі – індивідуальній відповідальності за допомогу людині у важкій ситуації.

У висвітленні критичних зауважень з *позиції філософії*, необхідно враховувати ідеї Н.Ноддінгс, яка досліджує теорію Л.Кольберга в її зв'язку з характерологією, акцентуючи увагу та таких моментах: існування емпіричних фактів, що доводять інваріантність та чітку послідовність стадій морального розвитку; залежність моральних суджень від конкретної ситуації; універсальність стадій морального розвитку; захист та напад на теорію морального розвитку та теорію стадій; залежність розвитку морального судження від відповідного досвіду у певних культурних спільнотах; більша залежність реакції на моральні дилеми від суті проблеми, аніж від характеристик індивіда; очевидний зв'язок між моральним судженням та моральною поведінкою; визначення ролі когнітивного в стадійній теорії Л.Кольберга.

Це, втім, не перекреслює цінності досліджень Л.Кольберга, але вказує на необхідність їх конкретизації у практичних ситуаціях, а отже на необхідність їх осмислення з позицій філософії, а у подальшому під впливом такого доробку – у педагогічній теорії та методології.

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз текстів Л. Кольберга навів на ідею про певний еkleктизм спрямувань вченого. Висунута і верифікована гіпотеза про еkleктичну доміную американської ідеології взагалі, про намагання зв'язати все практично значиме у бутті (для Л.Кольберга – це виховання, навчання, психічні мотивації, моральне судження і моральний вчинок, чуття

справедливості тощо). Доведено, що на відміну від європейських канонів синтезу різногалузевих знань з логікою на чолі, об'єднуючу роль для американського вченого відіграє його світогляд. Здійснено аналіз доступного для огляду набору умов формування і специфіки цього світогляду.

2. Загалом формування світоглядних, теоретичних та методологічних принципів відбувалося під впливом як американської прагматичної дидактики, психології, теорії виховання, філософії, так і західноєвропейської культурної традиції. Світоглядно-теоретична позиція Л.Кольберга тяжіє до прагматизму – враховуючи вплив економічних, соціальних, політичних та інших чинників на формування світогляду людини американського типу. Наголошуючи на значимості моральних суджень, дослідник визначив, що, по-перше, цінність будь-якого твердження визначається його практичними наслідками, а не гіпотетичною його відповідністю змісту реальності. Він всіляко наголошує також, що процес морального розвитку пов'язаний з поняттям справедливості, і такий розвиток відбувається протягом усього життя індивіда. Одночасно з прагматистським світоглядом, вчений обстоює положення, що стадії морального розвитку людини, впливають ще й з творів великих філософів Заходу. Зокрема, слідом за І.Кантом, Л.Кольберг акцентує увагу на потенціалі онтологічно-метафізичної етики, де свобода сприймається ним як інша реальність у порівнянні зі світом природи

3. Зміст основних умов та періоди життя мислителя трансформувалися в приналежні його світоглядні засади апперцепції, здатностей судження, синтезу, цілеорієнтування (ідеали), підтримання процесуальної константності свідомості. Всі ці умови діяли не лише спонтанно, а й усвідомлено сприймалися вченим. Доведено, що його філософська позиція вигідно відрізняється від «куцого» американського прагматизму. Це підтвердило актуальність обраної теми і дозволило вести цілеспрямовану наукову розвідку з метою вивчення його ідей. Зроблено досить вірогідний висновок щодо значимості обраної нами парадигми в майбутньому.

4. Л.Кольберг створив алгоритм розгортання моральної свідомості (за аналогією світового духу Г.Гегеля). Будучи за своєю сутністю поступальним рухом, цей процес іноді зазнає регресивних спадів та стагнації. Моральні судження людини, вирішення нею дилем дозволяють досліднику визначити рівень її морального розвитку. Стадії морального розвитку особистості є прямим підтвердженням когнітивного розвитку людини, розвитку її пізнавально-ціннісної орієнтації

5. Вартий особливої уваги той факт, що трансформуючи власну теорію в практику, Кольберг застосовує міждисциплінарний підхід – більш «наукоподібну» іпостась еkleктизму. Виховання як інструмент, знаряддя соціальної практики має, по-перше, сприяти моральному розвитку (отже будувати онтологічну картину, де самі інтенції виховання постають у вигляді онтологізованих моральних цінностей), по-друге, запобігати негативних явищ, суперечностей та перешкод на шляху самоздійснення моральної свідомості. Алгоритм цього самоздійснення є наріжним каменем філософсько-етичного вчення або «системи» Кольберга.

6. Підкреслено, що моральний розвиток тільки тоді виправдовує свою назву, коли його наслідки стають вагомими на рівні вчинку. Теорія морального розвитку людини Л.Кольберга є моральною рефлексією, що супроводжує моральний вибір, вчинок. Ця рефлексія – необхідна умова оцінки вчинків, а моральна зрілість особистості, контроль за власною поведінкою – це сутнісний чинник «справедливої спільноти», де реалізовувались всі прогресивно-демократичні ідеї.

7. Важливою є ідея Кольберга про те, що перед суспільством постає проблема виховання волі як у теорії, так і на практиці, оскільки етико-аналітичні навички не забезпечують автоматичного посилення відповідальності.

Саме для цього в процесі виховання і освіти корисно використовувати вправи по формуванню в дітей здатності до суджень на основі принципу справедливості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Кузнєцова О.О. Моральні судження: аспекти психолого-філософського вчення Лоуренса Кольберга / О.О.Кузнєцова // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова: Зб. наукових праць. Серія № 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наукових праць. – Випуск 22 (35). – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – С. 160 – 169. – 0,5 д.а.

2. Кузнєцова О.О. Переосмислення аристотелівської етики Лоуренса Кольберга в контексті теорії морального виховання / О.О.Кузнєцова // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М.Вашкевич. – Випуск № 28. – К., 2009. – С. 284 – 291 – 0,5 д.а.

3. Кузнєцова О.О. Вплив ідей І.Канта на формування філософської концепції Лоуренса Кольберга / О.О.Кузнєцова // «Збірник наукових праць Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії». – Запоріжжя, ЗДІА. – Випуск № 38. – 2009. – С. 139 – 149.– 0,5 д.а.

4. Кузнєцова О.О. Демократичні принципи управління дитячим колективом: «справедлива спілка» Лоуренса Кольберга / О.О.Кузнєцова // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації / Гол. ред. В.М.Бебик. – Випуск № 4. – К., 2009. – С. 168 – 171. – 0,25 д.а.

5. Кузнєцова О.О. Моральна філософія Лоуренса Кольберга / О.О.Кузнєцова // Філософія в сучасному світі : Матеріали регіональної наукової конференції. – Донецьк: ДонНУ, 2010. – С. 98-99. – 0,1 д.а.

АНОТАЦІЇ

Кузнєцова О. О. Етичне вчення Лоуренса Кольберга в контексті американської філософської думки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, м. Київ, 2010.

В дисертації подається наукова концепція американського філософа-мораліста, психолога, педагога ХХ століття Лоуренса Кольберга, побудована на відмінних від прийнятих у Європі засадах і канонах систематичності, а саме не на суто раціональних, а на загально-світоглядних підгрунтях. Показано, що формування світоглядних, теоретичних та методологічних принципів етичного вчення мислителя відбувалося під впливом як американської прагматичної філософії, так і західноєвропейської культурної традиції.

Суттєво уточнене уявлення про два аспекти етичної концепції американського вченого – розширена теорія розвитку моральних суджень Жана Піаже та презентовані ідеї Джона Дьюї про виховання і формування «справедливого суспільства», що дозволило вперше розглянути вчення Л.Кольберга в контексті еволюційної епістемології.

Світоглядна та філософська позиція Л.Кольберга ґрунтується на етичних принципах, що містять онтологічно-метафізичний сенс – динамічний розвиток моральної свідомості та виховання і орієнтацію на універсальний етичний принцип моральності – свободу і добру волю.

Ключові слова: особистість, мораль, розвиток, свідомість, справедливість, моральне виховання.

Кузнецова О. О. Этическое учение Лоуренса Кольберга в контексте американской философской мысли. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, г. Киев, 2010.

В диссертации представлена целостная научная концепция американского философа-моралиста, психолога, педагога ХХ столетия Лоуренса Кольберга, формирование мировоззренческих, теоретических и методологических принципов которого происходило под влиянием как американской прагматической философии, так и западноевропейской культурной традиции; анализируется содержание этической проблематики в его философии, определяется место научной теории ученого в истории американской философии.

Внимание к довольно влиятельному в Америке философу, явно эклектического направления, актуализирует избранную тему по нескольким направлениям. Во-первых, тема открывает методологическую проблему корректного объединения эклектично окрашенной совокупности этических, психологических, педагогических, философских знаний с европейским каноном хронологии, логичности построения и обоснование целостности и непротиворечивости истории философии как науки. Философия Лоуренса Кольберга воплощает несколько иной канон, обращение к нему в связи с избранной темой является актуальным вопросом. Во-вторых, специфическая организация содержания философии Л.Кольберга актуализирует вопрос об особой организации знаний мировоззрением личности, его определенной прагматической доминантой. Работы американского философа рельефно воплощают эту доминантную этическую направленность. Поэтому и это

измерение его практикой (в смысле философии Канта) делает исследование чрезвычайно актуальным. В-третьих, этикоцентрированность философских поисков Л.Кольберга, этическая доминанта в частности, актуализирует внимательное изучение этико-праксеологических проблем в его теоретическом наследии. Американская философия, которую представляет философ, всегда была праксеологически (прагматически) ориентированной. Этим и интересна она для европейской дидактики, теории воспитания, прогресса нравственности. Тем более, что Л.Кольберг предлагает довольно содержательную концепцию морального развития личности. Ее исследование – наиболее актуальный аспект избранной темы.

В диссертации впервые осуществлен обзор и перевод основных произведений Л.Кольберга, отобрано и приспособлено к особенностям исследуемого предмета группу методов, содействующих процессу исследования и установлению кумулятивных связей его результатов с мировой историей философии. Обосновано, что теоретическая позиция Л.Кольберга довольно эклектична. Ее главные элементы – педагогические, психологические, морально-этические, антропологические – объединяются не в каком-то конечном наборе принципов, как это принято в европейской науке, а преимущественно в личностном мировоззрении. Доказано, что мировоззрение ученого формировалось под влиянием прагматически окрашенных факторов, призванных побуждать личность к выполнению сугубо прикладных задач (применять здравый смысл и идеал справедливости, руководствоваться способностью морального суждения, демонстрировать в поступках преданность демократии и т.п.). Именно это обусловило его внимание к воспитательным, дидактическим, этическим вопросам. История философии выступает для ученого преимущественно как источник и основа его собственных интенций.

Этическая концепция Л.Кольберга занимает ведущее место в его мировоззрении и тяготеет к американскому неопозитивизму (благодаря отказу от вопросов самости и субактивности), а также к прагматизму (благодаря его мелиоризму в этике). В отличие от большинства представителей прагматической философии XX столетия, которые ориентировались преимущественно на идеи Ч.Пирса и В.Джеймса, Л.Кольберг тяготеет к духовному наследию И.Канта – его сциентистской методологии критики существующих моральных (то есть практических) суждений. По мнению ученого, все они грешат всеобщностью типа категоричного императива. Л.Кольберг предложил теорию морального развития личности через развитие морального суждения, но не предельно генерализированного, а приспособленного для «здесь и теперь». Такой подход сближает Л.Кольберга и И.Канта, частично исправляя эклектизм американской философии XX столетия.

В работе существенно уточнено представление о двух аспектах этической концепции американского ученого – расширена теория развития моральных суждений Жана Пиаже и презентованы идеи Джона Дьюи о воспитании и формировании «справедливого сообщества», что позволило едва ли не впервые рассмотреть учение Л.Кольберга в контексте эволюционной эпистемологии.

Благодаря этому, основные идеи Л.Кольберга относительно динамического развития нравственности человека, эволюции его этических суждений и приоритетов справедливости и демократии удалось систематизировать и представить концептуально. Мировоззренческая и философская позиция Л.Кольберга основывается на этических принципах онтологически-метафизического смысла – динамическое развитие морального сознания и воспитание, ориентация на универсальный этический принцип нравственности – добрую волю и свободу.

Ключевые слова: личность, мораль, развитие, сознание, справедливость, моральное воспитание.

Kuznetsova O. O. Lawrence Kohlberg's ethic conception in the context of American philosophic thought. – Manuscript.

Thesis for candidate's degree in philosophy, speciality 09.00.05 – History of philosophy. – The National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2010.

The thesis provides the integrated scientific concept of the American philosopher-moralist, psychologist, educator of the XX-th century, Lawrence Kohlberg, whose ideological, theoretical and methodological principles were formed under the influence of both American pragmatic philosophy and West-European cultural tradition.

Two aspects of the ethical concept have been verified significantly. Jean Piaget's theory of moral reasoning development has been broadened and John Dewey's ideas of education and formation of the "just community" have been presented which first make it possible to consider L. Kohlberg's theory in the context of evolutionary epistemology.

Lawrence Kohlberg's ideological and philosophical position is grounded on the ethical precepts that have the ontological and metaphysical sense – the dynamic development of awareness and education, the orientation towards the universal ethical principle of morality – freedom and good will.

Key words: an individual, moral, development, awareness, justice, moral education.